

Ukrayna Kilisesi ve İstanbul-Moskova-Atina Denkleminde Kilise Savaşları

Ukrayna Kilisesi'nin geçtiğimiz nisan ayında Rusya Kilisesi'nden bağımsız olmak için Ukrayna Parlamentosu'na yaptığı başvurunun kabul edilerek yasallaşması ile Rusya-Ukrayna arasındaki ilişkilerde yeni bir cephe daha açılmış oldu. Fener Rum Patrikhanesi'nin de destek verdiği bu ayrılık, aralarında Türkiye'nin de olduğu birçok ülkedeki Ortodoks kiliseleri arasında siyasi bir tartışmayı başlattı.

1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Ukrayna Ortodoksları üç kiliseye ayrılmıştır. Bunlardan ilki 16. yüzyıldan itibaren Moskova Patrikhanesi'ne bağlı olan *Kiev Metropolitiği*'dir. Rusya'dan tamamen ayrılmayı isteyen milliyetçi Ukraynalı papazlar ise Ukrayna'nın bağımsızlığı ile birlikte *Kiev Patrikhanesi* ve *Ukrayna Otesefal Ortodoks Kilisesi*'ni kurmuştur. 1992 yılında bu kiliselerin bağımsızlığı gündeme gelmiş ancak Rusya bunları tanımayı reddetmiştir.

Ukrayna Kilisesi'nin bağımsızlık kararının dinî yönden ziyade politik yönleri bulunmaktadır. Rus tarihindeki "*Kiev, Rus şehirlerinin anasıdır.*" söylemine itiraz eden Ukrayna milliyetçileri, Rus kimliğinden tamamen bağımsız bir Ukrayna kimliği oluşturulmasında Ukrayna milliyetçisi ve Batı yanlısı bir Ukrayna Kilisesi'nin çok önemli bir rol oynayacağını düşünmektedirler. Bundan dolayı Ukrayna'daki Batı yanlısı siyasetçiler, bağımsızlıktan itibaren bu iki kilisenin birleşerek Fener Rum Patrikhanesi tarafından tanınması için uğraşmaya başlamıştır. Böylelikle Ukrayna'nın dinî alanda Rus etkisinden kurtarılması amaçlanmaktadır.

Bu noktada Ukrayna Kilisesi, İstanbul'daki Fener Rum Patrikhanesi'ni Moskova'ya karşı destek bulabileceği bir otorite olarak görmektedir. Bu süreçte ilk ciddi adım 2008 yılında dönemin Ukrayna Cumhurbaşkanı Viktor Yuşçenko zamanında atılmıştır. Yuşçenko'nun Ukrayna Kilisesi'nin bağımsızlığı için Fener Rum Patrikhanesi'ne çağrıda bulunduğu aynı yıl Patrik Bartholomeos da Ukrayna'yı ziyaret etmiştir. [1] Rusya bu ziyaret sebebiyle Bartholomeos'a tepki göstermiş, Rus basını ise konuyla ilgili Moskova'nın Ankara ile görüştüğünü yazmıştır. Nihayetinde de Fener Rum Patrikhanesi Moskova'ya karşı böyle bir girişimde bulunmamıştır.

2014 yılında Rusya'nın Kırım'ı işgali ve Doğu Ukrayna'daki ayrılıkçılara desteği üzerine Ukraynalı yetkililer, Rusya'nın Moskova Patrikhanesi'ne bağlı Kiev Metropolitiği'ni kullanarak Ukrayna'yı karıştırmaya çalıştığını iddia etmiştir. Ayrıca Rus Ortodoks Kilisesi'nin Vladimir Putin yönetiminin ideolojik dayanağı haline geldiğini ve Ukrayna'da Rus Ortodoks Kilisesi teşkilatına bağlı pek çok rahibin Doğu Ukrayna'daki Rusya yanlısı ayrılıkçılara destek verdiğini de ileri sürmüşlerdir. Bu gerekçeler dolayısıyla bir grup milletvekili, Ukrayna Ortodokslarının Rus Ortodoks Kilisesi'nden ayrılması ve bağımsız bir kilisenin oluşturulması için Fener Rum Patrikhanesi'ne başvuracaklarını açıklamışlardır.

Bu gelişmeler karşısında Rus Ortodoks Kilisesi Ukrayna'ya tepki göstererek kimsenin tek tarafı olarak bir kilisenin bağımsızlığını ilan edemeyeceğini bildirmiştir. Ruslar, Hristiyanlığı Bizans İmparatorluğu'ndan aldıkları için Fener Rum Patrikhanesi'ne saygı duysalar da Ortodoks dünyasının asıl liderinin Moskova olduğunu iddia etmektedirler. İstanbul'daki birkaç bin kişilik Fener cemaatine karşın Moskova'nın 200 milyonu aşkın bir cemaate sahip olduğunu dile getiren Ruslar, bu iddialarını kuvvetlendirmeye çalışmaktadır. Bu sebeple de 40 milyondan fazla Ukrayna Ortodoksu'nun Moskova'nın ruhani etkisinden çıkması ihtimalinin Rus Kilisesi'nin liderlik iddialarına zarar vermesinden kaygı duymaktadırlar. [2]

1453 yılında Bizans'ın Osmanlı İmparatorluğu tarafından yıkılmasının ardından Moskova, Ortodokslar üzerindeki prestijini artırırken III. İvan zamanında Moskova'nın "Üçüncü Roma" olduğu iddiası ortaya atılmıştır. Roma ve Bizans imparatorluklarının varisi ve tüm Ortodoksların koruyucusu olarak kendilerini takdim eden Ruslar, Moskova Patrikhanesi'ni de Fener Rum Patrikhanesi'nin üzerinde görmüşlerdir. [3] Bu anlamda Fener ve Moskova arasındaki liderlik rekabeti sürekli bir şekilde devam etmiştir. [4]

2016 yılında Patrik Bartholomeos, Fener Rum Patrikhanesi'nin liderlik iddialarını güçlendirecek bir girişimde bulunarak 1000 yıl aradan sonra İstanbul'da bir "Pan-Ortodoks Konseyi" toplantıyı planlamıştır. Konseyin İstanbul'da toplanması düşünülürken, Türkiye ve Rusya arasında yaşanan "uçak krizi" nedeniyle Moskova Patrikhanesi İstanbul'a gelmeyeceğini açıklamıştır. Ayrıca Rusya, tüm kiliselerin katılmadığı bir toplantının birliği tehdit edeceğini söyleyerek Ukrayna Kilisesi'nin bağımsızlığının da böyle bir konseyde gerçekleştirilemeyeceğini savunmuştur.

Bu nedenlerle Patrik Bartholomeos konsey toplantısının Girit'te yapılacağını ilan etmiş ve Ukrayna Kilisesi'nin bağımsızlık talebinin bu konseyde ele alınmayacağını açıklamıştır. Yine de Moskova Patrikhanesi, Bulgar Ortodoks Kilisesi, Antakya Ortodoks Patrikhanesi ve Gürcistan Ortodoks Kilisesi söz konusu konseye katılmayacaklarını bildirmişlerdir. On dört Ortodoks Kilisesi'nden dördünün katılmadığı "Pan-Ortodoks Konseyi" toplantısı 17-26 Haziran 2016 tarihlerinde Girit'te gerçekleştirilmiştir. [5] Moskova Patrikhanesi'nin konseye katılmaması, Fener ve Moskova kiliselerinin ilişkilerini daha da sorunlu bir hale getirmiştir.

9 Nisan 2018 tarihinde Türkiye'ye ziyarette bulunan Ukrayna Cumhurbaşkanı Petro Poroşenko, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu'nun yanı sıra Patrik Bartholomeos ile de bir görüşme gerçekleştirmiştir. Rus basınında çıkan bazı haberlerde bu ziyaretin Ukrayna Kilisesi'nin bağımsızlığı ile ilgili olduğu iddia edilmiştir.

Nitekim 19 Nisan 2018'de Poroşenko'nun girişimleriyle Ukrayna Parlamentosu'na, Fener Rum Patrikhanesi'nin desteğiyle Rusya'dan bağımsız olmak isteyen Ukrayna Kilisesi konusunda yapılacak başvuru metni yasa tasarısı sunulmuştur. 450 sandalyeli Ukrayna Parlamentosu'nda 268 milletvekilinin onayıyla tasarı kabul edilmiştir. Tasarı görüşmeleri sırasında Poroşenko, İstanbul'a yaptığı ziyarette Patrik Bartholomeos ile özel bir görüşme gerçekleştirdiğini ve hem patriğin hem de patrikhane yönetim kurulu üyelerinin Ukrayna'nın kendi kilisesini kurması konusuna oldukça olumlu yaklaşıtlarını dile getirmiştir.

Rusya, bu gelişmelere hızla tepki göstererek Fener Rum Patrikhanesi'nin uluslararası güçlerin baskısı veya desteği ile böyle bir karar alamayacağını savunmuştur. Tasarının kabulünden kısa bir süre sonra, 25 Nisan 2018 tarihinde, Cumhurbaşkanı Erdoğan, Patrik Bartholomeos ile basına kapalı bir görüşme gerçekleştirmiştir. Rus basını bu görüşmede Ukrayna Kilisesi'nin durumunun ele alındığını iddia etmiştir.

İlerleyen süreçte Rus kamuoyunda Ortodoks dünyasında yaşanan bu gelişmelerin Türkiye ile de doğrudan bağlantılı olduğuna dair pek çok yorum yapılmıştır. Rus Ortodoks din adamı Andrey Kurayev, Ukrayna meselesi ile ilgili Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın devreye girmesini talep etmiştir. Rus basınına açıklama yapan Kurayev, Ukrayna'nın her yıl böyle bir girişimde bulunduğunu ve bu durumun tehlikeli sonuçlara yol açabileceğini söylemiştir. Fener Rum Patrikhanesi'nin atacağı adımın Erdoğan'a bağlı olduğunu iddia eden Andrey Kurayev, bu süreçte sözü geçecek ismin Erdoğan olduğunu dile getirmiştir.

Rus siyasetçi ve Ortadoğu uzmanı Semyon Bagdasarov da Fener Rum Patrikhanesi'nin vereceği kararın Ankara'ya bağlı olduğunu savunmaktadır. Ayrıca Rus *Kommersant* gazetesi muhabiri Vladimir Solovyov da daha önce Ukrayna Kilisesi'nin bağımsızlığı ile ilgili Fener Rum Patrikhanesi ve Rusya arasında çıkan kilise tartışmasında Ankara'nın devreye girerek konuyu çözdüğünü iddia etmiştir.

Rus kamuoyunda bu tartışmalar sürerken, 2018 Temmuz'unda Ukrayna'nın Hristiyanlığı kabul edişinin 1030. yıl dönümü kutlamalarına Fener Patrikhanesi'nden bir heyet katılmış ve heyet Cumhurbaşkanı Poroşenko ile de görüşmüştür. Poroşenko görüşmede Kırım'ın işgali konusunu gündeme getirmiş, Fener heyeti de Patrik Bartholomeos'un mektubunu Ukrayna liderine sunmuştur. Patrik Bartholomeos'un gönderdiği mektupta, Ukrayna Kilisesi'ne *otosefa* [6] vermek amacıyla inisiyatif alınacağı belirtilmiştir. Poroşenko da milyonlarca Ukraynalının bu bağımsızlık kararını beklediğini ifade etmiştir.

Rus Ortodoks Kilisesi'ni Ukrayna'nın ulusal güvenliği için bir tehdit unsuru olarak gören Kiev yönetimi, yakın bir gelecekte Ukrayna Kilisesi'ni bağımsızlaştırarak Moskova'ya karşı bir zafer kazanmak istemektedir. Böyle bir gelişme, şüphesiz Poroşenko'ya 2019 Mart'ında yapılacak cumhurbaşkanlığı seçimleri için de önemli bir avantaj sağlayacaktır. Ancak bu süreçte Kremlin yönetimi bu tanımayı engellemek adına her türlü çabayı göstermeye devam edecektir.

Bu noktada Fener Rum Patrikhanesi'nin alacağı kararları etkileyebilecek diğer bir yapı Yunanistan Kilisesi'dir. Bu bağlamda bir süredir Rus diplomatların Yunanistan'da görev yetkilerini aşacak faaliyetlerde buldukları haberleri kamuoyuna yansımaktadır. Nitekim 11 Temmuz 2018 tarihinde Yunanistan, "ülkenin millî güvenliğini tehdit edici hareketlerde buldukları" gerekçesiyle iki Rus diplomatı sınır dışı ederken, iki diplomata da ülkeye giriş yasağı getirmiştir. Rus diplomatların Ortodoks rahiplerin yaşadığı Athos Dağı başta olmak üzere Yunan Kilisesi üzerinde etkinlik kurmaya çalıştıkları iddia edilmiştir. Böylelikle Ukrayna'nın girişimlerine karşı Yunanistan Kilisesi'nin Moskova ile birlikte hareket etmesi sağlanacaktır.

Ancak Fener Rum Patrikhanesi gibi Yunanistan'daki önemli bir kesimin de Ukrayna Kilisesi'nin bağımsızlığını desteklediği bilinmektedir.

Bütün bu gelişmeler yaşanırken Rusya Ortodoks Kilisesi Patriği Kirill'in 31 Ağustos 2018'de İstanbul'a gelerek Patrik Bartholomeos ile görüşeceği açıklanmıştır. Bu çok denklemlili yapı içerisinde son aşamasına gelmiş gibi duran Ukrayna Kilisesi'nin bağımsızlık mücadelesi, bir süre daha gündemde kalmaya devam edecek gibi görünmektedir. Ankara-Moskova ilişkileri ise bu mücadelenin seyrinin belirlenmesinde kritik bir rol oynayacaktır.

-
- [1] Bojidar Cipof, "Ukrayna'da Kilise Savaşları", 22 Ağustos 2014, <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/teostrateji-arastirmalari-merkezi/2014/08/22/7>
- [2] Deniz Berktaş, "Fener-Moskova Savaşı'nda Yeni Etap", 8 Ağustos 2018, <http://soyledik.com/tr/makale/7485/fener-%E2%80%93-moskova-sava>
- [3] Geoffrey Hosking, *Rusya ve Ruslar: Erken Dönemden 21. Yüzyıla*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2015, s. 150-151.
- [4] Süreyye Şahin, *Türkiye'deki Patrikhaneler*, İstanbul: İlke Yayıncılık, 2003, s. 135-136.
- [5] Bojidar Cipof, "Girit'te Yapılan Pan Ortodoks Konseyinin Ardından", 4 Temmuz 2016,
- [6] *Otesefal*, Ortodokslukta kendilerine ait bir baş tarafından yönetilen ve kendi kendilerine başpiskopos/metropolit tayin eden Ortodoks kiliselerine